

DOŽIVLJAJ UVJETA ODRASTANJA KAO MOGUĆA ZAŠTITA U RAZVOJU POREMEĆAJA U PONAŠANJU

VALENTINA KRANŽELIĆ TAVRA*, MARIJA LEBEDINA MANZONI*

Primljeno: travanj 2003.
Prihvaćeno: svibanj 2003.

Izvorni znanstveni rad
UDK: 376.5

Na uzorku od 733 ispitanika u dobi od 11-18 godina ispitivane su razvojne prednosti (eng. developmental assets) upitnikom samoprocjene (sastavljen na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, Odsjeku za poremećaje u ponašanju prema upitniku autora Leffert, Benson, Roehlkepartain, 1997). Model razvojnih prednosti spomenutih autora pretpostavlja 8 ključnih faktora koji pripadaju vanjskom (podrška, osnaživanje, granice i očekivanja, konstruktivno provođenje vremena) i unutarnjem području razvoja ličnosti (predanost učenju, pozitivne vrijednosti, socijalna kompetentnost, pozitivni identitet), a koji podupiru zdrav razvoj djece i mladih. Kako zdrav razvoj djece i mladih ovisi o ravnoteži koju postižu zaštitni i rizični čimbenici, potrebna je usmjerenost prema pronalaženju načina na koji će se prepoznati i jačati zaštitni čimbenici te neutralizirati oni čimbenici koji potiču razvoj poremećaja u ponašanju. Faktorskom analizom upitnika razvojnih prednosti izdvojeno je 9 faktora. Izdvojeni faktori ukazuju na prisutnost obitelji kao značajnog mjesta stvaranja zaštitnih čimbenika u razvoju djece i mladih. Škola, susjedstvo i lokalna zajednica također predstavljaju sustave podrške za ispitanike, a prednost je i konstruktivno korištenje vremena. Pozitivan identitet, osobne kompetentnosti i odgovorno ponašanje također su percipirane prednosti dok su najlošiji rezultati vidljivi u području slobodnog vremena, odnosa povjerenja te prosocijalnog ponašanja. Analiza razlika između tri skupine ispitanika obzirom na dob (učenici 5-ih i 8-ih razreda osnovnih škola, te učenici 4-ih razreda srednjih škola) robusnom diskriminativnom analizom dala je dvije statistički značajne diskriminativne funkcije. Rezultati govore da najviše podrške i osnaživanja u okolini doživljavaju učenici 5-ih razreda. Najmanju podršku u lokalnoj zajednici, nisku razinu odgovornog ponašanja i osobnih kompetentnosti za sebe percipiraju učenici 4-ih razreda srednjih škola. Rezultati prikazani ovim radom predstavljaju prilog ispitivanju optimalnih uvjeta odrastanja te ukazuju na smanjivanje percipiranih prednosti s porastom dobi. To govori o potrebi ispitivanja vanjskih i unutarnjih prednosti djece i mladih kako bi se pravodobnim intervencijama podržavali i jačali zaštitni čimbenici na putu odrastanja te rizični držali pod kontrolom.

Ključne riječi: djeca i mladi, razvojne prednosti, prevencija poremećaja u ponašanju

Uvod

Iz pretpostavke da je u interesu civilnog društva dobrobit svakog njegovog pojedinca nedvojbeno slijedi da je svako ulaganje napora u otkrivanje i istraživanje načina postizanja te dobrobiti, vrijedno. U tom smjeru okrenuta su i istraživanja koja se bave djecom i mladima, njihovim ponašanjima, mogućom pojavom poremećaja u ponašanju i posebno prevencijom poremećaja u ponašanju. Iz takvih istraživanja proizišlo je niz koncepata koji nastoje objasniti poremećaje u ponašanju, čimbenike koji ih pospješuju ili neutraliziraju te modele i metode prevencije poremećaja u ponašanju.

Današnji mladi odrastaju u uvjetima koji se iz dana u dan mijenjaju i postaju složeniji upravo zbog porasta obima raznih utjecaja koji ih očekuju iz okoline, ali i porasta složenosti takvih utjecaja. S porastom zasićenosti jedne zajednice raznim utjecajima pretpostavlja se i vjerojatnost porasta rizičnih situacija u kojima se mladi danas mogu naći u svakodnevnom životu. Mediji postaju sve moćniji, teško ih je kontrolirati i usmjeravati njihov utjecaj, načini zabave i korištenja slobodnog vremena postaju sve ekstremniji što predstavlja svojevrstu konfuziju u procesu odlučivanja o vlastitim izborima, primarna zajednica - obitelj bori se sa tradicionalizmom i suvremenim tijekovima, škole sve više trebaju odgojnu funkci-

* Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ju, a u svemu tome mladi čovjek ima šansu uspjeti ukoliko su na njegovoj strani barem dva elementa. Njegove unutarnje snage morale bi biti dovoljno jake kako bi bilo moguće oduprijeti se vanjskim izazovima i opasnostima te vršiti zdrave izbore, uz okruženje koje bi trebalo biti dovoljno podržavajuće, ohrabrujuće i usmjeravajuće na putu zdravog i pozitivnog razvoja. U tom smjeru ide i ovaj rad kojim se nastoje pronaći uporišne točke unutar samog mladog čovjeka, a posebno izvan njega, u njegovom okruženju koje je često obremenjeno raznim rizicima, ali koje isto tako može djelovati zaštitno, podržavajuće i poticajno.

Koncepti razvoja i odrastanja djece i mladih

Ono što je posebno značajno za istraživanje uvjeta odrastanja jesu, osim karakterističnih razvojnih razdoblja, određena područja razvoja, odnosno procesi razvoja. Najčešće se tako spominje tjelesni, intelektualni, socijalni i emocionalni vid razvoja. Takva podjela nastala je kako bi se olakšalo proučavanje razvoja, no neosporno je da su navedeni aspekti razvoja samo dijelovi cjeline te da su često, teško djeljivi. Svako od tih područja ima važan utjecaj na druga područja, iako mogu postojati izvjesna odstupanja u pojedinim segmentima, obzirom na tempo razvoja, intenzitet, izraženost te dosegnutu razinu (Bašić, Koller-Trbović, Žizak, 1993). Govoreći o razvojnoj razini, najčešće se misli na razvojne rezultate koje dijete, odnosno mladi čovjek postiže, a ponekad se nazivaju i posljedicama razvoja, izlazima za mlade ili razvojnim ishodima.

Iako postoji cijeli niz načina koji omogućavaju klasifikaciju i podjelu razvojnih rezultata, odnosno ishoda koje će doživjeti djeca i mladi na svojem putu odrastanja, postoji generalno slaganje oko toga kakve rezultate svako društvo želi za svoju djecu i mlade. Sinteza poželjnih razvojnih rezultata koju je 1999. godine dao Projekt mentalnog zdravlja u školi, točnije Centar za mentalno zdravlje u školi Odsjeka za psihologiju, Sveučilišta u Los Angelesu, SAD (Addressing Barriers to Learning, 1999) kao glavni cilj navodi podizanje razine prilika i mogućnosti koje se pružaju mladima, zatim raz-

inu motivacije, te omogućavanje optimalnog razvoja i uspješnog funkcioniranja. Navedeno podržavaju mnogi pojedinci i grupe angažirane na bavljenju problemom razvoja djece i mladih, a vezanih uglavnom za istraživanja pozitivnog razvoja djece i mladih, otpornosti, zaštitnih čimbenika i razvojnih prednosti za djecu, o čemu će u pojedinačnim opisima biti riječi u nastavku rada. Ističu se sljedeća područja:

- Akademsko - uključujući razvojne rezultate kao što su sudjelovanje u školskim aktivnostima, motivacija i sposobnost za školski rad i povezanost sa školom, motivacija za samoučenje i podizanje razine načitanosti, osjećaj akademske uspješnosti,
- Zdrava i sigurna ponašanja - uključuju sposobnost donošenja zdravih i odgovornih odluka o prehrani, higijeni, brizi o zdravlju, uključenosti u zdrave aktivnosti, zatim sposobnost rješavanja međuljudskih problema i konflikata, sposobnost odgađanja ugođe, i sposobnost odolijevanja impulsima i negativnom socijalnom pritisku,
- Socio-emocionalno funkcioniranje - uključuje razvojne rezultate kao što su sposobnost ostvarivanja i održavanja socijalno adekvatnih odnosa djelujući kulturalno kompetentno i uz razumijevanje normi ponašanja, sposobnost reduciranja stresa i nošenja sa stresom, sposobnost prepoznavanja i iskazivanja emocija, te nošenje s njima, pozitivni osjećaji za sebe i druge, osjećaj socio-emocionalne kompetentnosti i povezanosti sa "značajnim drugima", te otporni temperament,
- Komunikacija - verbalna i neverbalna - uključuje osnovne jezične vještine i sposobnost čitanja i interpretiranja socijalnih znakova te razumijevanje perspektive drugih,
- Karakter/vrijednosti - osobna, socijalna i građanska odgovornost, integritet, samo-regulacija, osjećaj smisla, vjera u budućnost,
- Samo-upravljanje - sposobnost donošenja i ostvarivanja dobrih odluka, osjećaj autonomije i samoodređenja,
- Uloge odrasle dobi - znanje, vještine i stavove za traženje i zadržavanje zaposlenja, iniciranje i održavanje intimnih veza, odgovorno roditeljstvo,

- Kontinuirana želja za oplemenjivanjem života - sposobnost za uključivanje u jačanje kvalitete života, kreativnosti i smanjivanje stresa.

Nakon opisivanja poželjnih razvojnih ishoda, javlja se potreba za istraživanjem uvjeta i čimbenika koji takve razvojne rezultate čine vjerojatnijim, jačaju ih, ali i onemogućavaju utjecaje koji bi ih mogli usporiti ili zapriječiti. Proučavanjem ove problematike formirana su dva cilja istraživanja, tako da se s jedne strane istražuju različiti izvori koji promiču razvoj i učenje, te s druge strane različiti čimbenici koji predstavljaju prepreku zdravom razvoju i odgovarajućem učenju.

Budući da su tema ovog rada optimalni uvjeti odrastanja, predstavljeni će biti oni uvjeti koji pospješuju pojavu pozitivnih razvojnih ishoda. Iako ih je nemoguće sagledavati kao zasebne i odvojene od uvjeta koji predstavljaju prepreku zdravom razvoju, naglasak će biti na optimalnim uvjetima za zdravo odrastanje. Iz osnovnih načela oko kojih postoji slaganje da pospješuju zdrav razvoj izdvajaju se dva ključna (Pittman, Irby, 1996):

1. Brižno okruženje - nakon analize programa za mlade, Pittman i Irby (1996) zaključuju da djeca i mladi percipiraju okruženja kao brižna ukoliko okruženje (1) omogućava da se osjećaju ugodno, da se osjećaju dobrodošlim, prihvaćenim, i poštovanim, (2) omogućava prilike za razvijanje kvalitetnih veza s vršnjacima i odraslima, (3) omogućava informacije, savjetodavnu pomoć, i očekivanja koja osiguravaju osjećaj brige za sebe i druge u zajednici, i (4) otvara mogućnosti, osigurava treninge i ima očekivanja koja ih ohrabruju da doprinose općem dobru preko različitih službi, zastupanja i aktivnog rješavanja problema.
2. Podržavanje cjelovitog razvoja (uključujući uspješno poučavanje i socijalizaciju) - obuhvaća (1) omogućavanje zadovoljavanja osnovnih potreba povezanih s hranjenjem, zaštitom i sigurnošću, zdravljem i sl., (2) podržava uspješno roditeljstvo i školovanje

koristeći pritom odgovarajuću strukturu i očekivanja, stvaranje prilika za rekreaciju, podizanje kvalitete života, kreativnost, ali i za uključivanje u život zajednice.

Autori koji se bave razvojem djece i mladih te razvojem poremećaja u ponašanju (Bašić, 2000; Ajduković, 2000; Fraser, 1997; Fraser i Galinsky, 1997) primjećuju da mnoga djeca odrastaju u uvjetima zasićenim raznim utjecajima od kojih su mnogi često štetni i mogu djelovati na nepovoljne ishode u razvoju, i isto tako primjećuju da u tim uvjetima neka djeca izrastaju u pojedince koji teško prolaze kroz život i kod kojih se javljaju poremećaji koji im otežavaju djelotvorno nošenje sa svakodnevnim "bitkama". S druge strane, u tim istim uvjetima, žive mnoga djeca koju kao da te nepovoljne okolnosti ne dotiču. Ta djeca uspijevaju izrasti u zadovoljne pojedince, koji ujedno udovoljavaju zahtjevima okoline. Što razlikuje ove dvije skupine djece koje, na prvi pogled, imaju jednake "izglede", ali ipak postižu različite razvojne rezultate? Odgovor na to pitanje mogao bi pomoći u sagledavanju načina za stvaranje društva usmjerenog na zdravi razvoj svakog pojedinca i otkrivanju onog što potpomaže zdravi razvoj, a što ga otežava ili čak onemogućava.

Odgovor na postavljeno pitanje može se potražiti u okviru različitih koncepta razvoja djece i mladih te razvoja poremećaja u ponašanju. Tako neki autori (Fraser, 1997, Williams, Ayers, Arthur, 1997, McWhirter i dr., 1993, Rutter, 1984) iznose shvaćanja prema kojima na pojedince djeluju i rizični i zaštitni čimbenici koji izviru i iz njih samih, ali i iz okruženja u kojima oni borave. Postoje razine izvora i djelovanja rizika i zaštita (individualna razina, uža socijalna okolina, širi socijalni kontekst) te konkretni uvjeti, situacije, karakteristike, (ne)sposobnosti koje se, obzirom na svoje djelovanje, dijele u rizične odnosno zaštitne čimbenike. Pri tome se zaštitni čimbenici određuju kao svi oni utjecaji koji smanjuju vjerojatnost pojave poremećaja u ponašanju dok su rizični čimbenici oni koji pospješuju pojavu poremećaja u ponašanju ili njihov

daljnji razvoj. Zaštite se ne definiraju isključivo u terminima odsustva rizika tj. nepovoljnih uvjeta razvoja, već se one očituju u redovitim uvjetima na koje se često i ne obraća pažnja već ih se uzima "zdravo za gotovo" kao nešto što, često neprimjetno, ali nužno postoji. Polazeći od definicije zaštitnih čimbenika može se reći da svi zdravi i povoljni uvjeti i situacije u redovitom prostoru djeteta također predstavljaju zaštite za njegov razvoj i štite ga od pojave odstupanja u zdravom razvoju.

Postoje autori (Garmezy, 1983, Rutter, 1984, 1987, Luthar, Zigler, 1991, Kirby, Fraser, 1997, Mangham i dr. 1998, 1997) koji uvjete odrastanja opisuju kao karakteristike otpornosti pojedinaca i grupa (eng. resilience) te kao rizike koji prijete iz okoline, a koje je moguće držati pod kontrolom jačanjem karakteristika otpornosti. Za koncept otpornosti i rizika ključne su karakteristike pojedinca, zatim podrška okoline (karakteristike okoline) te sposobnost pojedinca za korištenje potencijala iz okoline. Može se reći, za zdravi razvoj i postizanje pozitivnih razvojnih rezultata važno je kod djece razvijati određene karakteristike te se usmjeriti na sposobnost korištenja potencijala okoline. S druge strane, potrebno je stvarati optimalne uvjete u okruženju kako bi bilo što više potencijala za dobrobit djece i mladih koji će ih moći i znati koristiti.

Slično prethodno spomenutim konceptima, razvoj djece i mladih na njihovom putu odrastanja objašnjava i koncept razvojnih prednosti (eng. developmental assets) kojeg su razvili istraživači sa Search Institute – Minneapolis, SAD (Leffert, Benson, Roehlkepartain, 1997). Model je nastao kao rezultat dugogodišnjih istraživanja na području otpornosti djece u riziku, djece koja su uspjela iako su postojali snažni razlozi za očekivanje suprotnoga. Kod te djece očito su djelovali neki zaštitni čimbenici u razvoju. Na vrhu popisa tih zaštita su odnosi koje djeca imaju s kompetentnim, odgovornima i brižnim odraslima, počevši s roditeljima i širom obitelji pa prema školi i zajednici u kojima dijete raste. Razvojne prednosti za djecu nude jedan skup pokazatelja koji mjere koliko jedno društvo vodi brigu za

svoju djecu. Također, taj model daje i niz korisnih alata za roditelje, učitelje, skrbnike i druge kako bi oni bili upućeni u svoje uloge u životima djece. Ovim konceptom razvojnih prednosti nisu obuhvaćeni mnogi čimbenici koji utječu na djetetov razvoj kao npr. siromaštvo, zlostavljanje i zanemarivanje te ostale ozbiljni problemi koje mnoga djeca imaju, a koji otežavaju zdrav razvoj. Razvojne prednosti u fokusu imaju odnose, socijalna iskustva, socijalno okruženje, interakcije i norme nad kojima ljudi imaju kontrolu.

Leffert, Benson i Roehlkepartain (1997) ovim modelom daju samo jedan način organizacije i konceptualizacije potreba djece i mladih za izrastanje u zdrave, zrele i odgovorne odrasle. Također, vjeruju da su ove prednosti primjenjive bez obzira na spol, obiteljske uvjete, geografsku lokaciju, rasnu ili etničku pripadnost. Prednosti mogu izgledati nešto drukčije s obzirom na posebne skupine djece, kao npr. djeca s teškoćama učenja ili s poremećajima u ponašanju i emocionalnim problemima.

Pri prilagodbi ovih prednosti (nađenih za adolescente) za djecu moguće je govoriti o navedenih 8 kategorija: podrška, osnaživanje, granice i očekivanja, konstruktivno korištenje vremena, predanost učenju, pozitivne vrijednosti, socijalna kompetentnost i pozitivan identitet.

Koncept razvojnih prednosti sadrži u sebi vrlo široku viziju. U osmišljavanju pokazatelja pozitivnog razvoja djece i mladih, model prednosti vodi računa o svim aspektima života mlade osobe, uključujući obitelj, školu i utjecaje zajednice. Model prednosti osposobljava pojedince i sustave za korištenje zajedničkog jezika i usmjerava komplementarne strategije prema zajedničkom cilju – zdrava djeca i mladi.

Kao što je već rečeno, razvojne prednosti se dijele na dva temeljna područja - vanjske i unutarnje prednosti:

- Vanjske razvojne prednosti - uključuju čimbenike koji okružuju mlade ljude s podrškom, osnaživanjem, granicama, očekivanjima i prilikama u kojima ih vode prema zdravom ponašanju i donošenju mudrih odluka. Ove prednosti su određene drugim ljudima

i socijalnim kontekstom, uključujući obitelj, školu, susjedstvo, religijske zajednice i organizacije.

Vanjske razvojne prednosti su:

- Podrška – odnosi se na način na koji su djeca voljena, priznata i prihvaćena. Idealno je da djeca podršku ne doživljavaju samo u obitelji već i od mnogih drugih ljudi u različitim okruženjima (škola, vrtić, susjedstvo, rođaci...).
- Osnaživanje – ključna razvojna potreba djeteta je da se osjeća sigurno i vrijedno. Ova prednost je usmjerena na percepciju koju zajednica ima u odnosu na dijete i na prilike koje zajednica pruža djeci i mladima za doprinos toj zajednici na smislene načine.
- Granice i očekivanja – za zdravi razvoj važne su jasne i konzistentne granice, a one sadrže podršku i osnaživanje. One sadrže skup jasnih poruka o odgovarajućim ponašanjima unutar socijalnog konteksta.
- Konstruktivno korištenje vremena – jedna od primarnih karakteristika zdrave zajednice za dijete i adolescenta je pružanje čitavog niza konstruktivnih načina provođenja vremena.
- Unutarnje razvojne prednosti - odnose se na predanost, vrijednosti, kompetentnosti i sliku o sebi. One trebaju biti njegovane kako bi djelovale kao “unutarnji kompas” koji pomažu djeci i mladima odabirati načine ponašanja i vršiti dobre izbore.

Unutarnje razvojne prednosti su:

- Predanost učenju – predanost učenju i obrazovanju je ključna prednost, posebno u današnje, brzo promjenjivo vrijeme. Razvijanje internalizirane intelektualne znatiželje i vještina za stjecanje novih znanja važno je za uspjeh u školi i kasnije natjecanje na tržištu rada.
- Pozitivne vrijednosti – pozitivne vrijednosti su unutarnji kompas koji pomažu djetetu u odabiru prioriteta i vršenju izbora. Iako postoji niz vrijednosti koje jedno društvo njeguje, razvojne prednosti su usmjerene na vrijednosti koje se tiču ponajprije ponašanja djece i mladih.

- Socijalna kompetentnost – u ovu skupinu prednosti spadaju sve važne osobne i interpersonalne vještine koje djeca trebaju pri snalaženju u masi izbora, opcija i odnosa s kojima se susreću.
- Pozitivan identitet – finalna kategorija orijentirana je na odnos djece i mladih prema samima sebi, na sliku o samom sebi, na njihov osjećaj smisla, vrijednosti. Bez pozitivne slike o sebi djeca se osjećaju bespomoćno i bez inicijative i usmjerenja.

Kao i neki drugi koncepti razvoja djece i mladih (rizični i zaštitni čimbenici, koncept rizika i otpornosti, promicanje zdravlja i pozitivnog razvoja...), razvojne prednosti predstavljaju prikaz razvoja djece i mladih pomoću interakcije pojedinca i okruženja. U slučaju razvojnih prednosti radi se o načinima na koji osoba sama potpomaže svoj zdrav i uspješan razvoj (unutarnje razvojne prednosti) te načinima na koje to isto čine resursi iz okruženja djece i mladih ljudi (vanjske razvojne prednosti). Iako ovaj koncept opisuje pozitivan razvoj djece i mladih, moguće ga je nazvati i jednom vrstom popisa zaštitnih čimbenika, a odsustvo navedenih prednosti može se shvatiti kao rizik za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju.

Bilo da se govori o zaštitama u razvoju djece i mladih ili rizicima koji prijete zdravom razvoju, misli se na uvjete odrastanja koje djeca i mladi imaju priliku iskusiti tijekom svog razvojnog puta. O tim uvjetima, u velikoj mjeri, ovisit će razvojni ishodi do kojih će doći. Tako se može reći da se stvaranjem optimalnih uvjeta razvoja i odrastanja povećava vjerojatnost pozitivnih razvojnih ishoda, a smanjuju izgledi za negativne. Što će biti optimalni uvjeti odrastanja određuju i značajke pojedinaca i značajke okruženja. Iz tog razloga potrebno je poduzeti istraživanja potreba i potencijala zajednice i njezinih sustava kako bi bili što vjerodostojniji u procjeni optimalnih uvjeta razvoja, a s ciljem osiguravanja njihovog nastajanja i djelovanja.

Metoda istraživanja

Rad je proizišao iz znanstvenog projekta "Modeli intervencija u svrhu prevencije poremećaja u ponašanju djece, mladih i odraslih osoba u Republici Hrvatskoj" glavnog istraživača prof. dr. sc. Josipe Bašić koji se od 1998. do 2001. godine provodio na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu uz potporu Ministarstva znanosti i tehnologije.

Cilj istraživanja je ispitati razvojne prednosti na uzorku učenika osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj prema modelu razvojnih prednosti za djecu (Leffert, Benson i Roehlkepartain, 1997). Identificirane razvojne prednosti poslužit će za opisivanje uvjeta odrastanja djece i mladih koji bi mogli biti zaštita u razvoju poremećaja u ponašanju. Poseban cilj predstavlja ispitivanje razlika u percipiranju prisutnosti pojedinih razvojnih prednosti s obzirom na dob ispitanika.

Sa svrhom postizanja cilja istraživanja postavljena je hipoteza prema kojoj djeca prepoznaju razvojne prednosti kod sebe i u svojem okruženju. Percipirane razvojne prednosti se s obzirom na dob razlikuju. Obzirom na rezultate do kojih su istraživanjima došli autori koncepta razvojnih prednosti (Leffert, Benson i Roehlkepartain, 1997) pretpostavlja se da će djeca niže dobi percipirati više razvojnih prednosti.

Uzorak ispitanika čine učenici 10 osnovnih i 14 srednjih škola u Republici Hrvatskoj. Ispitanika je ukupno 733, s time da ih je 345 iz osnovnih škola, a 388 iz srednjih. Uzorak čine tri subuzorka:

- Subuzorak I - učenici 5-ih razreda osnovne škole (N=168),
- Subuzorak II – učenici 8-ih razreda osnovne škole (N=177),
- Subuzorak III – učenici 4-ih razreda srednje škole (N=388)

Uzorak varijabli čini instrument Upitnik samoprocjene – lista razvojnih prednosti (Leffert, Benson, Roehlkepartain, 1997, modifikacija Žižak, 1998). Sastavljen je na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabil-

itacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, prema modelu razvojnih prednosti za djecu Search Institute, Minneapolis, SAD. Upitnik samoprocjene razvojnih prednosti sastoji se od 40 varijabli koje opisuju razvojne prednosti djece i mladih u dobi od 12-18 godina. Varijable su podijeljene na osam područja kako slijedi: podrška, osnaživanje, granice i očekivanja, konstruktivno korištenje vremena, predanost učenju, pozitivne vrijednosti, socijalna kompetentnost i pozitivan identitet. Prva četiri područja predstavljaju prostor vanjskih razvojnih prednosti (20 varijabli), dok preostala četiri područja govore o unutarnjim razvojnim prednostima za djecu (20 varijabli). Pri popunjavanju upitnika navedena područja nisu prepoznatljiva. Instrument su popunjavali sami ispitanici, a trebali su procijeniti koliko prepoznaju pojedine prednosti u svom svakodnevnom životu na skali od 1 - 4 s tim da je 1-uvijek, a 4-nikada.

Metode obrade podataka koje su upotrijebljene u analizi podataka su faktorska analiza i robusna diskriminacijska analiza. Faktorskom analizom utvrđivana je latentna struktura Upitnika samoprocjene razvojnih prednosti, a robusnom diskriminacijskom analizom testirale su se moguće razlike između navedena tri subuzorka.

Rezultati istraživanja i rasprava

Faktorska struktura upitnika dobivena je izračunavanjem značajnih glavnih komponenti matrice interkorelacija varijabli na temelju Guttman-Keiser kriterija. Izolirane značajne komponente program rotira u varimax i orthoblique poziciju. Kako je poznato da su područja ljudskog psihološkog i socijalnog funkcioniranja međusobno povezana i isprepletena, izabrana je orthoblique rotacija koja, kao kosokutna rotacija daje faktore koji su u međusobnoj korelaciji.

Iz tablice svojstvenih korjenova (Tablica 1) vidi se da je izdvojeno 9 svojstvenih korijena, koji iscrpljuju oko 52,41% ukupne varijance faktora. Isto tako vidljivo je da prvi značajni svojstveni korijen ima najveće učešće u objašnjenju totalne varijance (22,16%), a učešće svakog slijedećeg opada.